

**Anežka Beranová: Kolektivní odpovědnost při morálním usuzování dětí školního věku.
Bakalářská práce. – posudek vedoucího**

Pro bakalářskou práci si autorka zvolila provést kritickou repliku Piagetova výzkumu morálního usuzování dětí ve školním věku, a to v jeho části týkající se postoje ke kolektivním trestům.

Piaget s použitím 6 výzkumných situací (příběhů), které variovaly tři typy situací (dospělí trestají celou skupinu, aniž by se snažili zjistit individuální vinu; dospělí trestají celou skupinu, když po pachateli pátrají, ale skupina jej nechce udat; dospělí trestají celou skupinu, když po pachateli pátrají, ale ani skupina jej nezná) získal data, na základě kterých tvrdí, že před dětmi v tomto věku stojí **dvě vývojové výzvy**: přechod od preference trestu viníka, i když zasáhne nevinné spolu s viníkem, k preferenci beztrestnosti viníka, pokud by trest spolu s viníkem zasáhl i nevinné; přechodu od morálního realismu „sylogistického“ pojetí odpovědnosti skupiny k pojetí „organickému“.

Autorka si zvolila, že se nebude věnovat otázce mapování vývoje daných postojů v celém Piagetem zkoumaném věkovém rozpětí 5–14 let. Nýbrž otázce tzv. horizontálního časového posunu, resp. relativní míře pracnosti zvládnání dané výzvy (přesněji „daných vývojových výzev“) v jednotlivých situacích. Jinými slovy, že věnovat se bude otázce korelace postojů dětí napříč 6 výzkumnými situacemi. A co se podařilo zrealizovat?

(1) Nejdříve vlastní orientace v Piagetově výzkumné zprávě. **Za prvé**, autorka si ujasnila celý význam Piagetova výzkumu vývoje postoje dětí ke kolektivním trestům a jeho empirických zjištění: (a) původně předpokládal **existenci vývojové výzvy** přechodu od morálního realismu kolektivní odpovědnosti archaické etiky (jejíž idea by sestávala z přesvědčení o nutnosti trestu za každou cenu, jinými slovy „bездтrestnost je absolutně vyloučená“, a přesvědčení o tom, že vinnou jsou znečištěné i osoby pachateli blízké; a která by doplňovala Piagetem empiricky zjištěné morálně realistické ideje preference trestu pokáním a objektivní odpovědnosti) k individuální odpovědnosti moderní etiky – která jedince trestá téměř proti své vůli (spíše než o symbolické splacení dluhu pokáním/pykáním jí jde o nápravu pachatele, případně ochranu společnosti), obžalovanému jsou dány všechny možnosti k obhajobě a vyhnutí se trestu, děsí se justičního omylu trestání nevinných; (b) **tu se mu však nepodařilo empiricky zjistit** a místo toho zjistil výše zmíněné dvě vývojové výzvy.

Za druhé, jste si ujasnila, že v Piagetově výzkumném designu se: (a) ve všech šesti situacích nabízí to, aby se preference trestu viníka, i když zasáhne nevinné spolu s viníkem, pojila v mysli dětí s morálním realismem „sylogistického“ pojetí (obecné) odpovědnosti skupiny – a to tak, že i nevinní jsou „tak trochu vinní“ potenciálně, když jeden jejich druhu se provinil, nebo když nesplnili (každý individuálně) svou oznamovací povinnost (žalovat) vůči trestající autoritě, jako v případě druhého příběhu, prvního s koulí rozbitým oknem; (b) jen v případě druhého příběhu, prvního s koulí rozbitým oknem, se preference beztrestnosti viníka, pokud by trest spolu s viníkem zasáhl i nevinné, může střetnout s „organickým“ pojetím odpovědnosti skupiny (vlastně dobrovolné spoluodpovědnosti) – které pak Piaget považuje za vývojově zralejší, když převáží nad zohledňováním jen individuální odpovědnosti za původní trestuhodný čin bez ohledů na chování při řešení jeho následků (ta vývojově zralejší idea by šla formulovat tak, že když pachatel nepřijme svou individuální odpovědnost a já nežaluji a chovám se vůči pachateli jako „osoba blízká“ [solidárně; nikoli jako mysticky znečištěný jejím hříchem], tak musím počítat s tím, že s osobou blízkou ponesu následky jejího provinění spolu s následky společného vzdoru vůči trestající autoritě – kolektivní trest je tak přípustný, i když sám o sobě není ani nutný ani spravedlivý).

Za třetí, jste si všimla toho, že Piaget uvádí údaje o relativní míře pracnosti vývojové výzvy pro příběhy typu dospělí trestají celou skupinu, aniž by se snažili zjistit individuální

vinu (příběh 1. matka potrestá všechny tři chlapce za hru s nůžkami – 100% dětí preferuje beztrestnost viníka v zájmu netrestání nevinných; příběh 5. starší děti potrestají všechny mladší za potrhanou knížku – cca 50% dětí preferuje beztrestnost viníka v zájmu netrestání nevinných; příběh 6. matka potrestá všechny tři děti za polámané pastelky – cca 80% dětí preferuje beztrestnost viníka v zájmu netrestání nevinných).

(Bez explicitního ujasnění zůstalo to, že v případě příběhů typu dospělí trestají celou skupinu, když po pachateli pátrají, ale ani skupina jej nezná, Piaget srovnatelné údaje o relativní míře pracnosti vývojové výzvy neuvádí. A zcela bez ujasnění zůstalo to, že Piaget neuvádí údaje o tom, zda některé děti, které v tom vývojově nejnáročnějším příběhu 2. prokázaly vývojově nejvyšší „organické“ pojetí odpovědnosti skupiny, třeba v jiných příbězích nezastávaly preferenci [kolektivního] trestu před beztrestností viníka – což by znamenalo, že vývoj myšlení zde nemusí mít jednoznačnou nezvratnou gradaci [jako např. v případě zachování množství, kdy děti, které jsou schopné chápat zachování množství při přesypání korálku z nádoby do nádoby, nemohou nechápat zachování množství při změně rozestupu mezi korálky v jedné z jejich paralelních řad stejného počtu].)

(2) Dále se podařilo revidovat a upravit Piagetovy příběhy tak, aby odpovídaly chápání současných českých dětí.

(3) Dále se podařilo získat ke spolupráci 26 dětí ve věku 7–9 let; a to z jedné první a jedné druhé třídy jedné základní školy. Vzhledem k tomu, že sám Piaget při práci s dětmi ve věku 6–14 let se spokojil s 60 dětmi, lze při designu Bc práce považovat tento počet za dostačující.

(4) Dále se podařilo dopracovat Piagetovy analytické pojmy do vlastního systému rozboru odpovědí jednotlivých dětí a tyto rozborů prezentovat. Krom klíčového úkolu získání s Piagetem srovnatelné teoretické citlivosti vůči empirickému materiálu řeči dětí ve věku 7–9 let šlo především o její konkretizaci vůči tomu, že ve třech příbězích (2.–4.) se děti ptáme, co by trestající autorita (ředitel, otec, učitelka) měla udělat. Preference (kolektivního) trestu před beztrestností viníka či beztrestností viníka v zájmu netrestání nevinných se pak může volně kombinovat s tím, zda děti řešení, které samy navrhuji v jakémsi vcítění se do role autority, nakonec považují za spravedlivé či nespravedlivé. Dle Piagetem citovaných rozhovorů se i on setkával s tím, že postoje dětí nebyly jen jednoznačné a zcela sourodé. Teoreticky však na tuto skutečnost nereagoval, resp. od ní abstrahoval.

(5) Především se pak podařilo získat údaje (a) o relativní míře pracnosti vývojové výzvy pro příběhy typu dospělí trestají celou skupinu, aniž by se snažili zjistit individuální vinu a (b) o relativní míře pracnosti vývojové výzvy pro příběhy typu dospělí trestají celou skupinu, když po pachateli pátrají, ale ani skupina jej nezná. (Snad rozumím tomu, že autorka zkusila v případě 2. příběhu přidat ty své děti, které by dle Piageta šlo považovat za používající „organické“ pojetí odpovědnosti skupiny, k dětem preferujícím beztrestnost viníka v zájmu netrestání nevinných, aby měla jakousi srovnatelnost příběhu 2. s příběhy 3. a 4. Ale nepovažuji to za nijak zvlášť produktivní. Produktivnější by bylo se podívat na výše zmíněnou možnost, zda některé děti, které v tom vývojově nejnáročnějším příběhu 2. prokázaly vývojově nejvyšší „organické“ pojetí odpovědnosti skupiny, třeba v jiných příbězích nezastávaly preferenci [kolektivního] trestu před beztrestností viníka.)

V Diskusi se pak autorka zevrubně zamýšlí nad tím, jaké okolnosti mohly vstupovat do hry, když děti ve srovnatelných příbězích jednou používaly vývojově zralejší morální princip preference beztrestnosti viníka v zájmu netrestání nevinných a jindy nikoli. To je nesporně třeba považovat za cenné, neb je to navíc k Piagetovi, který se tomu věnoval jen okrajově a v případě těch dvou příběhů 5. a 6. Zdá se pak, že jednoznačnou logiku vyšší

vývojové náročnosti příběhu 5. (vůči 1. a 6.) či 4. (vůči 3.) se zjistit nepodařilo. Zdá se, že to poučení by šlo formulovat tak, že morální princip preference beztrestnosti viníka se v morálním usuzování těchto dětí zatím prosazuje „neprincipiálně“, že se prosazuje spíše tápavě dle konkrétních okolností pro jeho aplikaci.

(6) Konečně, pro zajímavost autorka triangulovala svůj rozbor též hlediskem korelace morálního usuzování daných dětí s věkem. Ukázalo se pak, že spíše než s věkem by se dalo uvažovat o určité míře korelace s výchovným přístupem jednotlivých učitelek. V zásadě však lze považovat dané děti ve věku 7–9 let za sourodý soubor dětí v přechodném stádiu mezi těmi Piagetovými nejméně a nejvíce vyspělými dětmi ve věkovém rozpětí 5–14 let – tedy vhodně zvolenými pro daný design výzkumu (orientovaný na relativní míru pracnosti zvládnání Piagetem zjištěných vývojových výzev).

V souhrnu tudíž soudím, že autorka splnila nároky na bakalářskou práci a že její práci mohu doporučit k obhajobě.

V Praze 4. září 2015

PhDr. Miroslav Klusák, CSc.